

Κωνσταντῖνος Χαρίλ. Καραγκούνης

Ἐπίκουρος Καθηγητῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς τῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Διευθυντῆς τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου.

Δίση Κατοικίας: Ἀμοργοῦ 6B - Τ.Κ. 385 00 - Βόλος - Τηλ. Κινητό: 6947774647

E-mail: kxkaragounis8@gmail.com

Βιβλιοπαρουσίαση

«Σπύρου Ι. Στεργίου, ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΑΙ ΑΝΔΡΕΟΥ ΑΥΛΩΝΑ ΑΤΤΙΚΗΣ, Αθήνα 2014»

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Πανοσιολογιώτατε και ελλογιμώτατε Πρόεδρε της Διοικούσης Επιτροπῆς της Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, πάτερ Νικόλαε Ἰωαννίδη,
λοιποὶ πανοσιολογιώτατοι, αἰδεσιμολογιώτατοι και ιερολογιώτατοι πατέρες,
ελλογιμώτατοι κ.κ. Καθηγητές,
αξιότιμοι κ.κ. Δήμαρχε, Ἀντιδήμαρχοι και Δημοτικοὶ Σύμβουλοι,
κ.κ. εκπρόσωποι των τοπικῶν Σωματείων,
κ. Πρόεδρε του εν Ἀθήναις Συνδέσμου Μουσικοφίλων Κωνσταντινουπόλεως,
Ἄρχων Μουσικοδιδάσκαλε της Μ.Χ.Ε. και ἀποψινέ Χοράρχα του Χοροῦ Ψαλτῶν
του εν Ἀθήναις Συνδέσμου Μουσικοφίλων Κωνσταντινουπόλεως,
αξιότιμε και φίλτατε συνάδελφε, κ. Σπύρο Στεργίου, συγγραφέα του σήμερον πα-
ρουσιαζόμενου Τόμου,
φιλότεχνη και φιλεπιστήμων ομήγυρις,
κυρίες και κύριοι,

πρωτίστως θα μου επιτρέψετε να ευχαριστήσω εγκαρδῶς και ειλικρινῶς για την τιμῆ που περιποιείτε στην ελαχιστότητά μου, να ευρίσκομαι ἀπὸψε ἐνώπιόν σας, προκειμένου να παρουσιάσω μία ἐξαιρετική εργασία, ενός αγαπητοῦ συναδελφου και φίλου, σπουδαίου δε ἐπιστήμονος, διδασκάλου και λογίου ἀνδρός, του Σπύρου Στεργίου, συγκεκριμένα την πολ-
λύ σημαντική δουλειά του, η οποία ολοκληρώθηκε ως ἐκδοση της Ἱεράς Μητροπόλεως Ἰλί-
ου, Ἀχαρνῶν και Πετρουπόλεως, με τίτλο «ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΑΙ
ΑΝΔΡΕΟΥ ΑΥΛΩΝΑ ΑΤΤΙΚΗΣ - Ἱστορικό, Ἀρχιτεκτονική, Ἀγιογραφίες, Εἰκονο-
γραφική - Εἰκαστική Ἀνάλυση».

Γνωρίζουμε όλοι, Σεβασμιώτατε, ότι μία έκδοση καθρεφτίζει πάντοτε τον συγγραφέα και εκδότη της, καθώς σε αυτήν αποτυπώνονται, όχι μόνον η έρευνα, η σύνθεση των κειμένων ή το συγγραφικό ύφος και ο γραπτός λόγος του ποιήσαντος, αλλά αποκαλύπτονται και σοβαρότατες πτυχές του χαρακτήρος αυτού, όπως η γενικότερη αισθητική του, η οπτική του επί προσώπων, αντικειμένων, γεγονότων ή θρησκευτικών και πολιτισμικών αξιών, ακόμη δε, διακρίνονται οι ποικίλες αρετές που τον κοσμούν, όπως της φιλεργίας, της συστηματικότητας, της εγγραμματοσύνης και της επιστημονικής πληρότητας. Όλα τα παραπάνω εισπράττει κανείς για τον Σπύρο Στεργίου, όταν λαμβάνει στα χέρια του και ξεφυλλίζει απλώς την περί ης ο λόγος μελέτη του. Δεν μπορώ, όμως, να μείνω περισσότερο σε αυτά, διότι αφενός θα προσκρούσω οπωσδήποτε στην μετριοφροσύνη του ανδρός, αφετέρου θα κινδυνεύσω δεινώς είτε να θεωρηθώ υπερβολικός και προσωπολήπτης, είτε να σταθώ ολίγος στον λόγο μου έναντι αυτού. Περνώ, έτσι άμεσα, σε μία -κατά το μέτρο της δυνάμεώς μου και του παρεχομένου χρόνου- λεπτομερή περιγραφή του Τόμου «**ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΑΙ ΑΝΔΡΕΟΥ ΑΥΛΩΝΑ ΑΤΤΙΚΗΣ - Ιστορικό, Αρχιτεκτονική, Αγιογραφίες, Εικονογραφική - Εικαστική Ανάλυση**».

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Α. Εξωτερική Περιγραφή: Πρόκειται, λοιπόν, πραγματικά για έναν καλαίσθητο και λίαν επιμελημένο Τόμο, τυπογραφικού σχήματος Α4, πανόδετου επί ισχυράς χαρτίνης σταχώσεως, βαθύς γαλάζιου χρώματος, στην εμπρόσθια όψη της οποίας αναγράφονται λιτά και δωρικά, χωρίς άλλα ποικίλματα, ο κυρίως μόνον τίτλος (ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΑΙ ΑΝΔΡΕΟΥ ΑΥΛΩΝΑ ΑΤΤΙΚΗΣ), ο συγγραφέας και ο εκδότης του έργου με ασημένια σταμπωτά, ευανάγνωστα, στοιχεία.

Η στάχωση του Τόμου συνοδεύεται από ανθεκτικό χάρτινο κάλυμμα, ανοικτότερου γαλάζιου και γκρι φόντου, στον οποίο αναγράφεται πλήρης ο τίτλος του βιβλίου, με τον διευκρινιστικό, δηλαδή, υπότιτλο «Ιστορικό, Αρχιτεκτονική, Αγιογραφίες, Εικονογραφική - Εικαστική Ανάλυση» και φυσικά ο συγγραφέας και ο εκδότης με το χαρακτηριστικό κομψό λογότυπό του. Εδώ, όμως, ο αναγνώστης λαμβάνει μία πρώτη σοβαρή προκαταβολή, για όσα τον αναμένουν στο εσωτερικό του βιβλίου, διότι εκατέρωθεν του τίτλου δεσπόζουν οι αγιογραφημένες εικόνες των αγίων Αντωνίου και Ανδρέου, στους οποίους είναι αφιερωμένος ο Ιερός Ναός, που μελετάται και παρουσιάζεται. Μετά βεβαιότητας υποστηρίζω, ότι δε θα μπορούσε να βρεθούν άλλες πλέον χαρακτηριστικές και αντιπροσωπευτικές επιλογές για το εξώφυλλο, από αυτές τις λίαν εντυπωσιακές, εξαύλωμένες μορφές, οι οποίες προϊδέάζουν ασφαλώς για το περιεχόμενο του βιβλίου.

Στο εμπρόσθιο εσωτερικό τού καλύμματος παρατίθενται φωτογραφία και συνοπτικό

βιοεργογραφικό σημείωμα του συγγραφέως, στο δε όπισθεν μία ακόμη χαρακτηριστική α-γιογραφία Αγγέλου και οι δέουσες πληροφορίες για την προέλευση όλων των εικόνων του καλύμματος.

Β. Εσωτερική Περιγραφή: Ο Τόμος αριθμεί συνολικώς 202 σελίδες -μεγάλου, όπως ήδη ανέφερα, σχήματος Α4-, συμπεριλαμβανομένων και συναριθμουμένων σε αυτές των δύο, εμπρός και πίσω, χαρτών προστατευτικών, γκρι χρώματος, παραφύλλων.

Στην πάλλευκη σελίδα 7 δεσπόζει η δωρική αφιέρωση του έργου: «Στη μνήμη των ευεργετών Αντωνίου και Λουκίας Ζυγομαλά», για τους οποίους θα πούμε εν συνεχεία. Η δε 6^η σελίς περιλαμβάνει μεν τα τυπικά στοιχεία της εκδόσεως (στοιχεία συγγραφέως, εκδότη, συγγραφικών δικαιωμάτων, τον κωδικό ISBN και δεδομένα επικοινωνίας), όμως εδώ κατατίθενται και όλες οι χρησιμότερες πληροφορίες για τους λοιπούς συντελεστές τού έργου. Έτσι, μαθαίνουμε, ότι την γενική επιμέλειά του είχαν οι Εκδόσεις ΑΓΓΕΛΑΚΗ, οι οποίες πραγματοποίησαν και την επεξεργασία των εικόνων, έχοντας στο δημιουργικό και την ψηφιακή επιμέλεια την κα Κάλλια Μ. Χυτήρογλου. Η εκτύπωση έγινε από την εταιρεία Ανιagraf & ΣΙΑ, η βιβλιοδεσία από την εταιρεία Ι. Μάντης & Υιοί· στοιχεία σχολαστικά, θα μου πείτε, άλλα «τον κοπιώντα γεωργόν δει πρώτον τον καρπόν μεταλαμβάνειν»..., μεταξύ δε των γεωργών και η κα Δήμητρα Χατζηαδάμ, η οποία πραγματοποίησε την εντυπωσιακή φωτογράφιση, που απολαμβάνει ο ειδικός και μη αναγνώστης. Πρέπει, όμως, εδώ να σημειώσω, ότι μεγάλο μέρος των εικόνων έχει φωτογραφηθεί και από τον ίδιο τον Σπύρο Στεργίου, όπως πληροφορούμεθα από υποσημείωση της σελίδος 14.

Η αρίθμηση των σελίδων άρχεται από την σελίδα 9, όπου αναλυτικός πίναξ Περιεχομένων, στην δε σελίδα 11 τα κείμενα του Τόμου εγκαινιάζονται με τον εμπνευσμένο Πρόλογο του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ιλίου, Αχαρνών και Πετρούπολεως κ. Αθηναγόρος, ο οποίος θέτει το πράγμα στη σωστή του βάση:

«Ο Ναός ούτος», γράφει ο Σεβασμιώτατος, «το κόσμημα του Αυλώνα, δεν αντιμετωπίζεται από την Εκκλησία μας ως μουσειακό έκθεμα επισκέψιμο σε συγκεκριμένες μέρες και ώρες αλλά εξακολουθεί να λειτουργεί ως χώρος λατρείας, κοινωνικής και πολιτιστικής προσφοράς, καθίσταται φάρος του πνεύματος και πυξίδα προσανατολισμού πολλά υποσχόμενος τόσο για τις τωρινές όσο και για τις μελλούμενες γενεές του τόπου.»

Ακολουθεί ο Πρόλογος του συγγραφέως, τον οποίο υπογράφει στις 14 Φεβρουαρίου 2014, αφοπλιστικός από την αρχή του, όταν ξεκινά:

«Η αρχιτεκτονική και οι τοιχογραφίες του Ιερού Ναού των Αγίων Αντωνίου και Ανδρέου στον Αυλώνα Αττικής δεν είναι γνωστές ούτε στους ερευνητές τής χριστιανικής τέχνης ούτε στο ευρύ κοινό.»

Όμως, ο Σπύρος Στεργίου μάς κατατοπίζει σαφώς και γιατί είναι σπουδαίας αξίας το εγχείρημά του, όταν σημειώνει:

«Το ίδιο το κτίσμα, με την εξωτερική του όψη και τον εσωτερικό του διάκοσμο, συνιστά μια ιστορική μαρτυρία. Αφενός, φέρνει στη μνήμη μας μια λησμονημένη μέσα στο χρόνο εποχή αήγλης και αρχοντιάς, όχι πολύ μακρινή, αλλά πάντως διαφορετική από τη σημερινή. Αφετέρου, μας δείχνει πως εξελίχθηκε η εκκλησιαστική τέχνη στην νεότερη Ελλάδα, παράλληλα με τις γενικότερες εξελίξεις στην κοινωνική, οικονομική και θρησκευτική ζωή του τόπου.»

Το πρώτο μέρος του βιβλίου είναι το ιστορικό. Επιγράφεται *«Η ίδρυση του ναού από τη Λουκία Ζυγομαλά»*. Εδώ ο αναγνώστης πληροφορείται ότι ο Ιερός Ναός των Αγίων Αντωνίου και Ανδρέου στον Αυλώνα Αττικής κατασκευάστηκε το 1937 με δαπάνη της (κόρης γνωστού Αθηναίου δικηγόρου Αριστέιδου Μπαλάνου) Λουκίας Μπαλάνου (1863 - 1947), συζύγου του Αντωνίου Ζυγομαλά (1856 - 1930) ..., γιου αγωνιστή του '21 από τη Χίο, με καταγωγή από βυζαντινή οικογένεια, πολιτευτού της Αττικοβοιωτίας, ο οποίος αγωνίστηκε για τα δικαιώματα των αγροτών της περιοχής. Στο ίδιο ιστορικό σημείωμα αποκαλύπτεται η κάπως περίεργη αφιέρωση του Ναού σε δύο πρόσωπα Αγίων, τα οποία συνήθως δεν συνυπάρχουν σε αφιερωματικές πράξεις, ίσως διότι ανήκουν σε διαφορετικές τάξεις Αγίων έναν Όσιο, τον μεγάλο Αντώνιο και έναν Απόστολο, τον Πρωτόκλητο Ανδρέα. Πρόκειται για *«επιθυμία της κτήτορος να τιμήσει τη μνήμη και τα ονόματα του συζύγου της και του γιου της, όπως αναφέρεται ρητά στην κτητορική επιγραφή»*, η οποία παρατίθεται στις σελίδες 16 - 17 του βιβλίου ως εικόνα υπ' αριθμόν 2.

Το ιστορικό σημείωμα συνοδεύεται από πλούσιο φωτογραφικό υλικό της Λουκίας Ζυγομαλά, του ναού, της περιοχής του Αυλώνας και άλλα.

Το δεύτερο μέρος του Τόμου αφορά την αρχιτεκτονική του ναού (σελ. 29-50). Οι πρόσφατες φωτογραφίες του, που το συνοδεύουν, είναι εντυπωσιακές, ενώ πολύτιμο είναι το πλούσιο αρχειακό φωτογραφικό υλικό και τα σχέδια κατόψεων, τα οποία συμπαρατίθενται. Εδώ διαβάζουμε ότι ο ναός κτίστηκε στην κεντρική πλατεία του Αυλώνας από τον αρχιτέκτονα Νικόλαο Ζουμπουλίδη (1888-1969) το έτος 1937, εγκαινιάστηκε την 17^η Απριλίου 1938, είναι οκταγωνικός και είναι εμπνευσμένος από βυζαντινά αρχιτεκτονικά πρότυπα, σύμφωνα με τις επιθυμίες της δωρήτριας. Η περιγραφή του ναού είναι λεπτομερέστατη -εξονυχιστική, θα έλεγε κανείς-, ενώ πολύτιμα είναι τα συγκριτικά στοιχεία για ομοιότητες ή διαφορές με άλλους παρόμοιους ναούς. Πρόκειται για ναό που ανήκει στον σταυροειδή εγγεγραμμένο με τρούλο βυζαντινό τύπο. Δεν είναι του παρόντος να μεταφέρω εδώ άλλες λεπτομέρειες, οφείλω μόνο να σημειώσω, ότι σε ειδική κρύπτη του ναού φυλάσσονται οι τρεις τάφοι της οικογενείας των Ζυγομαλάδων και να μνημονεύσω ότι ο υιός

Ανδρέας Ζυγομαλάς, δικηγόρος, υπήρξε ήρωας έφεδρος ανθυπολοχαγός του Πυροβολικού, ο οποίος έπεσε μαχόμενος «εν Νιβίτση Βορείου Ηπείρου, τη 29 Ιουλίου 1914», σε ηλικία 24 ετών.

Πολύτιμα, ακόμη, είναι και τα ιστορικά δεδομένα, που παραθέτει ο συγγραφέας για τους κληρικούς που διετέλεσαν εφημέριοι του Ιερού Ναού, αλλά και ιεροψάλτες - χοράρχες, όπως αποκαλούνται εδώ, νεωκόροι και μέλη του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου.

Επιπλέον, στο δεύτερο μέρος, σε ειδικό κεφάλαιο, προσφέρονται σημαντικά συμβολικά στοιχεία της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής. Μεταφέρω μία μόνο φράση του καθηγητού:

«Ο ίδιος ο ναός είναι ένα σύμβολο του ορατού και άρατου σύμπαντος, ενώ συχνά ο συμβολισμός του παραπέμπει και σε αναλογίες με το σώμα του Χριστού...» (σελ. 46).

Όσο προχωρά η μελέτη, τόσο αναπτύσσονται περισσότερο ειδικά τεχνικά θέματα. Το τρίτο μέρος του Τόμου αφορά στην εικονογράφηση του ναού (σελ. 51). Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται ο ζωγράφος Αναστάσιος Λουκίδης (1884 ή 1886 - 1972), αναπτύσσονται οι εικαστικές τάσεις της εποχής του, η σχέση του βραβευμένου το 1925 ζωγράφου στην Διεθνή Έκθεση των Παρισίων με την βυζαντινή αγιογραφία, την δυτική ζωγραφική (συγκεκριμένα την νεοαναγεννησιακή), τους ναζαρηνούς ζωγράφους και άλλα εικαστικά ρεύματα της εποχής του, ώστε ο αναγνώστης ανακαλύπτει σταδιακά τις προϋποθέσεις του μικρασιάτου καλλιτέχνη, βάσει των οποίων διεμόρφωσε στυλ και αγιογράφησε τον Ναό του Αυλώνος. Εν συνεχεία, ο Σπύρος Στεργίου παραθέτει κατάλογο των θεμάτων, που είναι ιστορημένα στις τοιχογραφίες του ναού και στις φορητές εικόνες του.

Από τη σελίδα 65 και έξης ξεκινά η αναλυτική παρουσίαση των έργων, όπως ακριβώς τα πρωτοβλέπει ο εισερχόμενος προσκυνητής, πρώτα στον κυρίως ναό και έπειτα στον τρούλο (σελ. 77 και έξης). Ακολουθούν το τέμπλο (σελ. 80) και το Άγιον Βήμα (σελ. 85) και έπειτα η κρύπτη (σελ. 88). Τέλος, εκτενής και ξεχωριστός λόγος γίνεται για το δάπεδο του ναού και για άλλα ενδιαφέροντα στοιχεία του εσωτερικού χώρου.

Το Πέμπτο Μέρος του Τόμου, θα τολμούσα να το χαρακτηρίσω ως την καρδιά του έργου. Εδώ ο συγγραφέας μας αναδεικνύει την βαθιά γνώση και εμπειρία του επί του συγκεκριμένου αντικειμένου, καθώς αναλαμβάνει να δώσει μία εικαστική και ερμηνευτική προσέγγιση των κυριωτέρων τοιχογραφιών.

Πρώτα, εισαγωγικά, εξηγεί βασικές και στοιχειώδεις προϋποθέσεις της αγιογραφίας. Με πολύ σαφή τρόπο και έκφραση, ο καθηγητής Στεργίου κατατοπίζει τον μη ειδικό αναγνώστη επί πολύ ειδικών ζητημάτων, όπως είναι η αποφυγή παραμορφώσεως των αναλογιών των μορφών στην βυζαντινή τοιχογραφία, η διατήρηση σωστής αισθήσεως των διαστάσεων του εσωτερικού Ναού και άλλα.

Όσοι έχουμε την τιμή να γνωρίζουμε τον Δρ Στεργίου από πλησίον, ξέρουμε ότι αυτά τα στοιχεία, της σαφήνειας, της λακωνικότητας, της σύντομης και απολύτως στοχευμένης διατυπώσεως, ακόμη της οξυδερκούς ματιάς και της συστημικής σκέψης του, είναι μερικές μόνον από τις αρετές, που κοσμούν τον άνδρα. Έτσι, με τις αρετές αυτές, οι οποίες είναι και συγγραφικές δεξιότητες, καταφέρνει να περιγράψει με απλότητα και σαφήνεια πολύ δύσκολα ζητήματα. Επιπλέον, πριν προχωρήσει στην ειαστική και ερμηνευτική προσέγγιση των δειγμάτων του, δίνει, σε πέντε μόλις γραμμές, την περιγραφή της τεχνοτροπίας του Λουκίδη, τόσο επιγραμματικά, αλλά και τόσο στοχευμένα, ώστε ο μη ειδικός αναγνώστης εκπλήσσεται κατανοώντας και κατανοεί εκπλησσύμενος. Γράφει (σελ. 100):

«Η τέχνη του Λουκίδη διαφέρει, βέβαια, από την βυζαντινή ζωγραφικά. Δεν έχει το ιερατικό ύφος, τις παραμορφώσεις και την ακαμψία των βυζαντινών παραστάσεων, ούτε την υψηλή πιοή και εξαίλωτική πνευματική διάθεση, που τις χαρακτηρίζει. Έχει όμως τις εκφραστικές ποιότητες μιας άλλης εποχής και μια πνευματικότητα αρκετά προσιτή στον μέσο θεατή των παραστάσεων.»

[Άγαπητέ, συνάδελφε, διαβάοντας αυτήν την παράγραφο, κατενόησα, γιατί μου άρεσε πολύ ο εικονογραφικός διάκοσμος του συγκεκριμένου ναού, όταν τον πρωταντίκρυσα στο βιβλίο σου.]

Αμέσως μετά το εισαγωγικό σημείωμα του Πέμπτου Μέρους, ο συγγραφέας μας αναλύει τρεις τοιχογραφίες από τις τέσσερες που ευρίσκονται στις κεραίες του σταυρού του οικοδομήματος, δηλαδή:

- α) Την ένθρονη Θεοτόκο, ανάμεσα σε δύο ολόσωμους σεβίζοντες Αγγέλους.
- β) Την Σταύρωση του Κυρίου, τον οποίο παραστέκονται η Θεοτόκος και ο ηγαπημένος μαθητής Του, Ιωάννης, και
- γ) την «εις Άδου Κάθοδον» με την συνάντηση των Προπατόρων μας Αδάμ και Εύας.
- δ) Έν συνεχεία, περιγράφονται και αναλύονται θεολογικώς οι παραστάσεις των τεσσάρων Ευαγγελιστών και τα σύμβολά τους, οι οποίοι είναι αγιογραφημένοι στα τέσσερα επίπεδα τμήματα τοίχου, τα ευρισκόμενα πάνω από τα ισάριθμα ημιχώρια.

Από την σελίδα 127 και εξής, ο συγγραφέας προχωρεί σε ακόμη ειδικότερα ζητήματα, όπως είναι η ανάλυση και ερμηνεία της τεχνοτροπίας του Λουκίδη. Περιγράφει την λιτότητά της και την συνδέει άμεσα με το γεγονός ότι ο συγκεκριμένος Ναός έχει, στην πραγματικότητα, χαρακτήρα οικογενειακού μαυσωλείου. Ακολούθως, ερμηνεύονται οι τεχνικές απεικονίσεως των μορφών και του χώρου, οι οποίες είναι αρμονικώς συνδεδεμένες με τον φωτισμό του Ναού, τεχνικές χωρίς προπλασμούς και σαρκώματα για τα πρόσωπα και με έντονη την παρουσία του γκρι-μπλέ και του γκρι-πράσινου για τον φόντο του ουρανού

και της γης, αντιστοίχως. Όλα αυτά εντός των νοητών πλαισίων ενός ορθογωνίου παραλληλογράμμου και ενός ισοσκελούς τριγώνου.

Σχολιάζοντας ο καθηγητής Στεργίου τις εικαστικές ποιότητες των αιοιογραφιών του Ναού του Αυλώνος, διαπιστώνει ότι αυτές απομακρύνονται μεν από τα παραδοσιακά πρότυπα της βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης, αλλά παρατηρεί ότι, κάποτε, «η υπέρμετρη προσκόλληση στα παραδοσιακά σχήματα οδηγεί συχνά σε μια στείρα μηχανική επανάληψη» και προχωρεί σε μία ειδική αποτίμηση της τεχνοτροπίας του Λουκίδου.

Ο Επίλογος του βιβλίου συγκεφαλαιώνει όλα τα προηγούμενα, ενώ προσφέρει και χρήσιμες πληροφορίες για το έργο αποκαταστάσεως των τοιχογραφιών, τις φάσεις συντηρήσεως των έργων και κάθε τεχνική λεπτομέρεια, ενδιαφέρουσα για κάθε ειδικό.

Το Κυρίως Μέρος του Τόμου κατακλείεται με σαφή και συνοπτικά Συμπεράσματα (σελ. 147 και εξής) και με μία σύντομη αγγλική Περίληψη (σελ. 149).

Οι υπόλοιπες 50 σελίδες του βιβλίου είναι αφιερωμένες σε τρία Παραρτήματα:

α) Φωτογραφικού αρχειακού υλικού, στο οποίο απεικονίζονται οι συντελεστές της ανεγέρσεως και ιστορήσεως του Ναού, τα εγκαίνιά του και οι εορταστικές εκδηλώσεις εκείνης της, λαμπρής για τον Αυλώνα, ημέρας.

β) Πλουσιώτατο Παράρτημα σχετικών τεκμηρίων, εγγράφων, κυρίως, για την ιστορία του πράγματος, και

γ) επίσης πλουσιώτατο Παράρτημα φορητών εικόνων και Ιερών Σκευών του Ναού.

Τέλος, το έργο επισφραγίζεται από παράθεση πλούσιας γενικής και ειδικής, επί των θεμάτων του έργου, βιβλιογραφίας.

Ολοκληρώνοντας, εδώ, με κάθε δυνατή συντομία την περιγραφή του Τόμου, δεν έχω παρ να ευχαριστήσω τον αγαπητό συνάδελφο Σπύρο Στεργίου για την εξαιρετική δουλειά του, και να τον συχαρώ μαζί με την Ιερά Μητρόπολη Ιλίου Αχαρνών και Πετροπόλεως και τον Άγιο Ποιμενάρχη της κ. Αθηναγόρα για την ανάληψη της πρωτοβουλίας για υλοποίηση μιάς τέτοιας εκδόσεως, ενώ δεν πρέπει να παραλείψω να συχαρώ και όλους τους λοιπούς συντελεστές της εκδόσεως, τους οποίους ανέφερα στην αρχή της ομιλίας μου, για την προσεγμένη δουλειά τους. Εύχομαι, σύντομα να απολαύσουμε και άλλα ωφέλιμα έργα από τα χέρια τους. Τέλος, συγχαρητήρια οφείλονται στους εμπνευστές και διοργανωτές της αποψινής παρουσίας του Τόμου.

Κ.Χ.Κ. - 8 Δεκεμβρίου 2015